

Avrupa'da müzik sanatının doruğa çıkmaya başladığı XVII. yüzyılın son çeyreğinde vuku bulan II. Viyana Kuşatması sırasında şehrin etrafında çeşitli yerlerde gece gündüz nevbet vuran mehter takımları halk üzerinde çok etkili olmuş, mehterlerin kıyafetleri kadar müzikleri de Batı'da bir moda meydana getirmiştir. Özellikle kuşatmanın olumsuz etkilerinin yavaş yavaş unutulmasından sonra XVIII. yüzyılda davul başta olmak üzere bazı mehter çalgıları veya eldeki örneklerden geliştirilen benzerleri orkestralara dahil edilmiş ve Gluck, "üç Viyana klasiği" denilen Mozart, Beethoven, Haydn ile Weber, Rossini ve Saint-Saëns gibi ünlü bestekârlar "alla turca" (Türk tarzı) adını verdikleri, Osmanlı askerî mûsikisini hatırlatacak ritim ve nağme düzeni içinde bazı besteler yapmışlardır (bk. ALATURKA).

1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte tabl ü alem mehterleri de lağvedilmiş ve yerine Avrupa bandosu örnek alınarak ihdas edilen Muzika-i Hümayun getirilmiştir. Uzun bir aradan sonra yeni mehterhâne, Ahmed Muhtar Paşa tarafından Mehterhâne-i Hâkânî adıyla 1914'te Müze-i Askerî-i Osmânî'ye bağlı olarak kurulmuş ve mehterbaşılığa Eyyübî Ali Rıza Bey (Şengel) getirilmiştir. Eski marşlar unutulduğundan Ali Rıza Bey ilk iş olarak kendi besteleriyle Mualim İsmâil Hakkı Bey, Hoca Kâzım (Uz) ve Kaptanzade Ali Rıza Bey gibi bestekârların yaptıkları bestelerden yeni bir repertuar oluşturmuş, buna klasik fasılları da dahil etmiştir. Ancak Cumhuriyet'in kurulmasından sonra yeni Askerî Müze idaresine devredilen bu takım 1935'te bir defa daha lağvedilmiştir.

Cumhuriyet döneminin ilk mehter takımı, 1952 yılında Genelkurmay Başkanı Nuri Yamut tarafından altı kat olarak kuruldu ve 29 Mayıs 1953'te düzenlenen İstanbul'un fethinin 500. yılı kutlama törenlerine katılıp halkın büyük bir heyecanla ortaya koyduğu beğenisiyle karşılandı. Bu takımın yerine 1968'de zamanın Askerî Müze müdürü Sabahattin Doras'ın teklifiyle dokuz katlı bir mehter takımı oluşturuldu. Bu takım halen Askerî Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı'na bağlı Mehteran Bölüğü adı altında faaliyet göstermektedir. Ayrıca Kültür Bakanlığı İstanbul Tarihî Türk Müziği Topluluğu'nun ve bazı belediyelerin bünyesindeki mehter takımları da bu tarihî kültür mirasını yaşatmak amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

- Divânü lugatı't-Türk Tercümesi*, I, 194-195; III, 127; Clauson, *Dictionary*, s. 690; Nizâmeddin Şâmî, *Zafername* (trc. Necati Lugal), Ankara 1949, s. 89, 100, 105, 115, 156, 202, 239, 288, 300, 305, 314, 319; *Timur ve Tüzükâtı* (trc. Mustafa Rahmi), İstanbul 1339, s. 76-77; İbn Haldûn, *Mukaddime* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1982, I, 659-662; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, tür.yer.; H. G. Farmer, *Turkish Instruments of Music in the Seventeenth Century*, Glasgow 1937, s. 9, 13-20; a.mlf., *Studies in Oriental Music* (ed. E. Neubauer), Frankfurt 1997, II, 679-692; a.mlf., "Tablhâne", *İA*, XI, 604-610; Mahmut Ragıp Gazimihal, *Türkiye-Avrupa Musiki Münasebetleri*, İstanbul 1939, I, 7-31; a.mlf., *Türk Askerî Muzikaları Tarihi*, İstanbul 1955, s. 1-40; a.mlf., *Yüzyıllar Boyunca Mehterhane ve Türk Müzik Kalkınışı*, İstanbul 1957; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 2, 29-30, 74; a.mlf., *Saray Teşkilâtı*, s. 273-278, 388-392, 449-454; Konyalı, *İstanbul Sarayları*, tür.yer.; a.mlf., "Türk ve Müslüman Devletlerin Hayatında Mehter ve Mehterhâne", *Tarih Konuşuyor*, IV/19, İstanbul 1965, s. 1522-1525; Haydar Sanal, *Mehter Musikisi*, İstanbul 1964; Osman Turan, *Seçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Ankara 1965, s. 319-322; Etem Ünğör, *Türk Marşları*, Ankara 1965, s. 10-30; Mehmet Altay Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, İstanbul 1976, s. 77; a.mlf., *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara 1979, I, 290, 292, 294; a.mlf., *Alp Arslan ve Zamanı*, Ankara 1983, II, 25-27; *Türkiye Maarif Tarihi*, I, 41-44; Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş: Türklerde Devlet ve Ordu Mehteri*, Ankara 1987, VIII; a.mlf., "Tuğ", *İA*, XII/2, s. 5; Muzaffer Erendil, *Dünden Bugüne Mehter*, Ankara 1992; Ruhullah Hâlikî, *Sergüzeşt-i Mûsikî-yi İrân* [baskı yeri ve tarihi yok], I, 197-205; Haşmet Altınöğçek, "Askerî Mûsikî Geleneği ve Mehterhânenin Bir Kurum Olarak Yerleşme Süreci", *Osmanlı*, Ankara 1999, X, 751-755; a.mlf., "Mehterhane", *DBİst.A*, V, 371-372; T. Nejat Eralp, "Osmanlı'da Mehter", *Osmanlı*, X, 741-750; a.mlf., "Tarihi, Teşkilâtı, Teşrifati ile Osmanlı Mehteri ve Günümüze Yansımaları", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri* (haz. Hidayet Yavuz Nuhoğlu), İstanbul 2001, s. 293-318; Mehmed Zeki, "Mehterhâne-i Hâkânî", *Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmuası*, sy. 3, İstanbul 1332/1335, s. 72-76; M. Çaçatay Uluçay, "Mehterhane ve Sazendelere Dair Bir Kaç Vesika", *MM*, sy. 41 (1951), s. 9-10, 19-22; M. Kemal Özergin, "Evliya Çelebi'ye Göre XVII. Yüzyılda Osmanlı Ülkesinde Çalgılar", *TFA*, XIII/262 (1971), s. 5955-5958; XIII/263, s. 6006-6009; XIII/264, s. 6031-6034; XIII/265, s. 6046-6052; İsmail Kayabalı - Cemender Arslanoğlu, "Mehter Musikisi", *TK*, XI/130-131 (1973), s. 1118-1209; Ateş Arcasoy, "Mehter Müziği ve Batıya Etkisi", *Sanatsal Mosaik*, I/3, İstanbul 1995, s. 18-20; Ayhan Erol, "Mehterhane ve Toplum", *TT*, XXVI (1996), s. 220-226; Pakalın, II, 444-450, 683-685; W. Feldman, "Mehter", *EP* (İng.), VI, 1007-1008; K. S. Lambton, "Nak̄kara-*kh*âna", a.e., VII, 927-930; O. Wright, "Nawba", a.e., VII, 1042-1043; Cenap Çürük, "Çadır Mehterleri", *DİA*, VIII, 165-166; İsmet Binark - Mustafa Kutlu, "Mehter", *TDEA*, VI, 224-228; Öztuna, *BTMA*, II, 42-43.

 NURİ ÖZCAN

MEHTERÂN-ı HAYME

(bk. ÇADIR MEHTERLERİ).

MEHTERHÂNE

(bk. MEHTER).

MEIER, Fritz

(1912-1998)

İsviçreli şarkiyatçı.

10 Haziran 1912'de Basel kantonuna bağlı Gelterkinden'de doğdu. Lise öğrenimini Basel'deki Humanistisches Gymnasium'da tamamladı. 1932'de Basel Üniversitesi'ndeki Semitische und Griechische Philologie und Assyriologie bölümüne kaydoldu, kısa bir süre sonra Islamwissenschaft bölümüne geçti. Rudolf Tschudi'nin tavsiyesiyle 1935 yılında araştırmalarda bulunmak üzere İstanbul'a gittiğinde Hellmut Ritter'in yanında yazmalar üzerine çalıştı. 1936-1937 öğretim yılında Rudolf Tschudi'nin yönetiminde hazırladığı *Die Vita des Scheich Abū Ishāq al-Kāzarūni* adlı teziyle doktor unvanını aldı. 1937'de İstanbul'a giderek oradan İran'a geçti; bir süre Tahran, İsfahan ve Şiraz'da kaldı. 1938'de Necmeddin-i Kübrâ'ya dair hazırladığı bir çalışmayla Basel Üniversitesi'nden ödül kazandı. Aynı yıl tekrar İstanbul'a gitti ve tasavvufia ilgili yazmalar hakkında çalışmalarına devam etti. 1941'de, XII. yüzyılda yaşayan kadın şairlerden Mehsetî-i Gencevî üzerine hazırladığı çalışmasıyla doçent, 1946'da profesör oldu. İskenderiye'deki Fâruk Üniversitesi'nden aldığı bir davet üzerine Mısır'a gidip burada 1948 yılına kadar Farsça okuttu. Ertesi yıl hocası Rudolf Tschudi'nin yerine Orientalische Philologie kürsüsünün başkanlığına tayin edildi. 1959'da ilmi çalışmalarında bulunmak için dokuz aylığına İran'a gitti. 1982 yılında emekli oluncaya kadar üniversitedeki görevine devam etti. Emekliliğinden sonra ilmi çalışmalarını evinde sürdürdü. 10 Haziran 1998'de doğum gününde Basel'de öldü.

Fritz Meier'e 1974'te Tahran Üniversitesi ve 1992'de Freiburg Üniversitesi tarafından fahri doktora unvanı verildi. 1984'ten itibaren Deutsche Morgenländische Gesellschaft'ın şeref üyesi olan Meier, Heidelberger Akademie der Wissenschaften'in da üyesiydi. Meier'in alt-

mışını doğum gününe armağan olarak öğrencileri tarafından bir kitap hazırlanmıştır (*Islamwissenschaftliche Abhandlungen. Fritz Meier zum sechzigsten Geburtstag*, nşr. Richard Gramlich, Wiesbaden 1974). Rudolf Mach, Benedikt Reinert, Hermann Landolt, Karl Teufel, Hartwig Cordt, Edward Badeen, Gudrun Schubert, Bernd Radtke ve Richard Gramlich gibi şarkiyatçılar onun talebesidir. Nâdir eserleri de ihtiva eden kütüphanesi Basel Üniversitesi Kütüphanesi tarafından satın alınmıştır.

Birçok konuyla ilgilenen Meier özellikle tasavvuf ve Fars şiiri alanlarında yaptığı çalışmalarıyla tanınmıştır. Tasavvufa dair eserleri, geniş bir coğrafyayı ve İslâm tarihinin başlangıcından XX. yüzyıla kadar uzanan zaman dilimini kapsar. Çalışmalarında filolojik metot ve metin yorumlaması ön plana çıkar. Ona göre filoloji fikirlerin, duygu ve tecrübelerin bir kültürden diğerine aktarılması için gerekli yorumsal en önemli araçtır. Öte yandan son zamanlarda şarkiyatçılar arasında da yaygınlaşan, İslâm kültürünü kültürel-antropolojik teorilere dayanarak anlama eğilimine ihtiyatla yaklaşmaktadır (*Essays on Islamic Piety*, s. 11).

Eserleri. 1. *Vom Wesen der islamischen Mystik* (Basel 1943). Doçentlik dersinin basılmış şekli olup sûfilerin gündelik hayatlarıyla ilgilidir. 2. *Die Vita des Scheich Abū Ishāq al-Kāzarūni, in der persischen Bearbeitung von Maḥmūd b. ‘Uṭmān* (Leipzig 1948). Doktora tezi olan eserde, Ebū İshak el-Kāzerūni'nin hayatı hakkında Hatîb Ebū Bekir'in kaleme aldığı, günümüzde kayıp olan Arapça eserin Maḥmūd b. Osman tarafından 728'de (1328) *Firdevsü'l-mürşidiyye fi esrâri's-şamediyye* başlığıyla Farsça'ya yapılan tercümesinin edisyon kritiğidir. 3. *Die Fawā'ih al-ġamāl wa-fawātiḥ al-ġalāl des Nağm ad-dîn al-Kubrâ. Eine Darstellung mystischer Erfahrun-*

gen im Islam aus der Zeit um 1200 n. Chr (Wiesbaden 1957). Meier, kitaba yazdığı girişte Necmeddîn-i Kübrâ'nın görüşleri ve Kübreviyye tarikatı hakkında geniş bilgi vermiştir. 4. *Die schöne Mahsati. Ein Beitrag zur Geschichte des persischen Vierzeilers* (Wiesbaden 1963). Doçentlik tezinin basılmış şeklinin ilk cildi olan bu eserde müellif Mehset-i Gencevi'nin biyografisini ele almış ve rubâilerini tercüme ederek filolojik açıklamalarda bulunmuştur. Hayatta iken neşretmediği *Der Volksroman* alt başlığını taşıyan II. cilt yayıma hazırlanmaktadır. 5. *Abū Sa'îd-i Abū'l-Hayr (357-440/967-1049). Wirklichkeit und Legende* (Leiden 1976). Mihrâfâk Bâybürdî tarafından Farsça'ya çevrilen eserde (Tahran 1999) Ebū Sa'îd-i Ebū'l-Hayr'in hayatı çerçevesinde sûfi yaşayış tarzı, sosyal hayat ve tasavvuf tarihi ele alınmıştır. 6. *Bahâ'î Walad. Grundzüge seines Lebens und seiner Mystik* (Leiden 1989). Bahâeddin Veled'in hayatı hakkındaki bu çalışmasında onun *Ma'ârif*'inin büyük bir kısmını Almanca'ya tercüme etmiştir. 7. *Bausteine. Ausgewählte Aufsätze zur Islamwissenschaft* (nşr. Erika Glassen – Gudrun Schubert, I-III, Istanbul-Stuttgart 1992). Meier'in sekseninci doğum gününe armağan olarak hazırlanan kitap onun yayımlanmış makalelerinden oluşmaktadır. 8. *Zwei Abhandlungen über die Naqşbandiyya* (Istanbul-Stuttgart 1994). I. *Die Herzenbindung an den Meister* ve II. *Kraftakt und Faustrecht des Heiligen* alt başlıklarını taşıyan eserde Nakşibendîlik'teki râbîta ve tasarruf kavramları ayrıntılı biçimde incelenmiştir. 9. *Essays on Islamic Piety and Mysticism* (trc. John O'Kane, nşr. Bernd Radtke, Leiden 1999). Meier'in tasavvufla ilgili makalelerinden meydana gelmektedir. 10. *Bemerkungen zur Mohammedverehrung* (nşr. Bernd Radtke – Gudrun Schubert, Leiden 2002). Hz. Muhammed'e saygı duyulması hakkında yayımlanmamış çalışmalarını ihtiva eden eserin II. cildi hazırlanmaktadır. 11. *Rückert's Morgenländische Sagen und Geschichten* (nşr. Kim Sitzler – Gudrun Schubert, Würzburg 2003).

Meier'in *The Encyclopaedia of Islam* (new edition), *Asiatische Studien*, *Eranos-Jahrbuch*, *Der Islam*, *Oriens*, *Die Welt des Islams* ve *Zeitschrift der Morgenländischen Gesellschaft* gibi ansiklopedi ve dergilerde, çeşitli armağan kitaplarında çok sayıda makalesi ve kitap tanıtım yazısı, *Neue Zürcher Zeitung*

ve *Basler Nachrichten* gibi bazı gazetelerde makaleleri yayımlanmış (eserlerinin tam listesi için bk. *Essays on Islamic Piety*, s. xii-xx), ayrıca hocası Rudolf Tschudi'nin yetmişinci doğum gününe armağan olarak bir kitap neşretmiştir (*Westöstliche Abhandlungen. Rudolf Tschudi zum siebzigsten Geburtstag überreicht von Freunden und Schülern*, Wiesbaden 1954). Onun yayımlanmayı planladığı ve büyük ölçüde tamamladığı çalışmaları öğrencileri tarafından neşre hazırlanmaktadır (bunlardan bazıları için bk. Radtke, *Oriens*, XXXVI [2001], s. 372-373).

BİBLİYOGRAFYA :

F. Meier, *Bausteine. Ausgewählte Aufsätze zur Islamwissenschaft* (nşr. E. Glassen – G. Schubert), Istanbul-Stuttgart 1992, I, s. xvii-xxvi; a.mlf., *Essays on Islamic Piety and Mysticism* (trc. J. O'Kane, nşr. B. Radtke), Leiden 1999, s. xi-xx, 1-21; *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, XVI, 86-88; Ahmed el-Hamû, "Aḥcârü'l-binâ' li'l-üstâz Fritz Mayer", *MMLAdm.*, LXVIII/3 (1993), s. 543-548; A. Schimmel, "In Memoriam Fritz Meier", *WI*, XXXIX/2 (1999), s. 143-148; G. Schubert, "Fritz Meier (1912-1998)", *ZDMG*, CL/1 (2000), s. 5-10; H. Landolt, "Fritz Meier", *Sfr.*, XXIX/1 (2000), s. 143-146; B. Radtke, "Fritz Meier (10.6.1912 – 10.6.1998)", *Persica*, XVI, Leiden 2000, s. 1-7; a.mlf., "Fritz Meier (10.6.1912 – 10.6.1998)", *Oriens*, XXXVI (2001), s. 369-376.

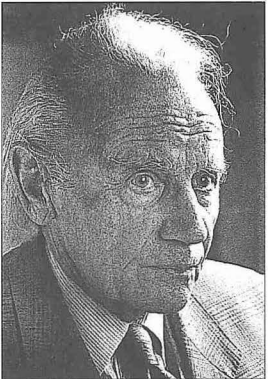
HALİL GÖRGÜN

MEKÂN (المكان)

Nesnenin kapladığı yer, uzay.

Sözlükte "olmak" anlamındaki *kevn* (kiyân, *keynûne*) masdarından türetilmiş isim-i mekândır ve "oluşun meydana geldiği yer" demektir. Çoğulu *emkine*, bunun da çoğulu *emâkindir*. Kelimenin kökünün "saygın bir yere sahip olmak" mânasındaki *mekâne* masdarıyla da irtibatı vardır. Nitekim klasik fikri eserlerde "yer kaplamak" anlamında kullanılan ve bu masdardan türetilen *temekkün* aynı kökten gelmeyen mekân terimiyle kavramsal bir ilişki içindedir. Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde geçen mekân kelimesi (meselâ bk. Yûnus 10/22; Meryem 19/22; el-Hac 22/26; Sebe' 34/51) gündelik dildeki mânasıyla nesnelerin veya kişilerin bulunduğu yeri ifade etmektedir.

Kelimenin kavramlaşma süreci eski Yunan felsefesine kadar gider. Eski felsefe metinlerinde "yer" (İng. place, space) karşılığı olarak *khora*, *topos* ve *pou* terimleri kullanılmıştır (Peters, s. 30, 90,

Fritz Meier